

МЕЖДУНАРОДНАТА СРЕЩА НА ПИСАТЕЛИТЕ

СОФИЯ, 1977 — с тези координати ще бъде записано в историята едно значително събитие в борбата за мир, за щастливо бъдеще на планетата. Столицата на една малка страна, познала ужасите на робството и войната, извоювала с кръв правото си на свободно развитие по пътя на социализма, стана символична столица на писателите от цял свят — част от духовния авангард на човечеството.

„Мирът — надежда на планетата“ — под този девиз се събраха писатели от различни националности, творци с различни мирогледни, естетически и политически убеждения. Обединяваше ги нещо по-голямо — искрената загриженост за бъдещето на света и човека, за мира като единствена възможна алтернатива на всеобщото унищожение, както бе изтъкнато и в приветствията на др. Л. Брежнев и др. Т. Живков. Тази среща отново припомни, че изконна същност в призиването на всеки творец е хуманизмът, неговата активна съпричастност с вълненията и тревогите на неговото време. Защото винаги в цялата хилядолетна човешка история истинският творец е носел гордото бреме на отговорността за съдбата на човечеството — не само пред настоящето, но най-вече пред бъдещето. Цялата история на нашата планета ни е завещала един красноречив символ — фигурата на твореца като духовен водач на своя народ и човечеството, като безстрашен рицар в защита на човешките възжеления. Едва ли можем да си припомним значителен писател, който да не е воювал със своите творби за мир и хуманизъм, за свободно всестранно развитие на човека, който да не се е борил против всичко, което спъва това развитие.

Но ако цялата човешка история категорично доказва колко отговорна е ролята на писателя, то нашето време направи тази отговорност още по-осезаема, още по-неотменна. В една епоха, когато неведнъж е пророкувана „смъртта на изкуството“ и неговото „освобождаване“ от връзките с живота, когато опитите на отделни направления да се дехуманизират литературата стават все по-настойчиви, макар и все така неуспешни, истинският творец все по-силно усеща своята отговорност. Защото с развитието на средствата за масово унищожение прастарата дилема „мир или война“ се превърна в избор на живот или смърт за цялото човечество.

Може ли писателят да остане безучастен в нашето време, което не оставя място за илюзии, което безапелационно издига като единствена алтернатива пред всеобщото унищожение и гибелта на човечеството мира?

Писателите, събрани на международната среща в София, бяха категорични в своя отговор: върховно задължение за твореца е да се бори за мир, за предотвратяване на войната. Защото това му диктува неговият хуманизъм, неговата същност на човек и писател.

На срещата в София се събраха творци от различни континенти, от различни националности, живеещи в страни с различен обществен строй, представители на различни естетически възгледи, на различни национални литератури. . . Но всички разлики отстъпиха пред онова, което сближава и съюзява хората в бор-

бата им за бъдещето на света. Така срещата на писателите се превърна в един висок форум, от който прозвуча гласът на човешката съвест. Защото големият творец винаги е съвестта на своето време.

Така международната среща на писателите се превърна в значително събитие в живота на нашия континент, в реално продължение на линията към мир и сътрудничество между народите, начертана в Хелзинки. И нейната значимост е още по-голяма, защото този път в защита на мира, в защита на бъдещето на човечеството прозвуча гласът на майсторите на културата:

КОНСТАНТИН СИМОНОВ — СССР

„Като син на своята страна и като комунист, член на партията, която вече 60 години управлява и носи отговорност за политиката на страната, аз се гордея, че първият декрет на току-що родилата се съветска власт бе Декретът за мир.

И за мен е много важно, че този ленински декрет за нас и днес не е минало, а настояще.

Ние бяхме и си оставаме с твърдото убеждение, че най-главната отговорност, която лежи на плещите на политика, е отговорността му за запазването на мира.

А най-първото от всички права на човека е правото му на мир.

Предприеманите понастоящем ту тук, ту там в различни краища на света опити да се припише на моята страна и на нейния народ някаква мнима войнственост са неискрени опити, преследващи чисто пропагандни цели.

И тези, които предприемат тези опити, сами прекрасно знаят, че лъжат.

Ние в своята страна никога не сме поддържали и следвали култа към силата, а ако става дума за писателите — никога не сме възпявали този култ към силата.

Съвсем друго нещо е, че ние, в дадения случай аз, имаме пред вид вече не писателите, а целия народ, не позволяваме да се влиза в нашата къща без разрешението ни. Но нали това е нормалният инстинкт на всеки уважаващ себе си човек и от само себе си разбиращо се право на всеки уважаващ се народ.

И зад това стои не войнственост, а чисто и просто чувство за собствено достойнство.“

НИКОЛАС ГИЛЕН — КУБА

„Споменът и примерът на двете страшни войни, които костваха живота на милиони човешки същества, трябва да послужат за защитен вал срещу всяко войнолюбие, да угасят всяко огнище на война и в крайна сметка да отхвърлят всяко насилие, насочено към още по-голямо ограничаване на и без това ограничената свобода. Разбира се, зная добре, че тази задача не е от най-леките. Нереално е да се мисли, че за един само миг, по силата на някакво мълнено споразумение, бихме успели да премахнем критичните зони на напрежение от лицето на нашата планета. Но сме сигурни, че по пътя на мира и международното разведряване би могло да се напредне много, ако всички писатели по света зареджат всекидневно колчана си с по-малко отровни стрели и ги използват само срещу общия враг.“

УИЛЯМ САРОЯН — САЩ

„И ето, тук сме ние и седим, седим и чуваме прекрасните стихове, които сме писали. Докато други хора, които не стоят тук, рецитират друга поезия, други стихове. Кратките стихове понякога говорят повече, отколкото дългите стихове. Кратките стихове понякога са прекалено дълги. С оръжията, които притежаваме в света днес, за 24 часа животът ще бъде унищожен. Може би някой от вас ще

иска да се самоубие, или пък си мисли — защо да живеем, след като е измислена атомната бомба? Ако всички трябва да се самоубием, какво ще стане от живота! Нека действително да се радваме на онова, което животът ни дава, но да не мислим за самоубийство.

Много е важно, че сме били поканени в тази прекрасна страна — България, при този прекрасен български народ и че сме присъствували на тази много интересна среща; че вярваме в нашата професия, че вярваме в бъдещето, че се радваме на онова, което сме направили с чиста съвест.“

БОГОМИЛ РАЙНОВ — БЪЛГАРИЯ

„Да укрепим у хората вярата в бъдещето — това, признавам, не е само в наша власт, но нашата в туй отношение съвсем не е малка. Нали наша професия е да създаваме красота. И нали, както е казано, красотата ще спаси света. Разбира се, красотата може да бъде нещо доста условно и нивото на нейното възприемане може да бъде твърде различно. Палачът Хайдрих, както е известно, също е усещал красотата на някакво ниво, щом е обичал да свири Моцарт.

Струва ми се, че красотата днес не може да бъде в резигнацията, нито да звучи като приспивна песен, помагаша ни да просим катастрофата. Струва ми се, че днес, както винаги досега, тя е преди всичко във властния порив на човека срещу всичко противочовешко, във волята за оцеляване.

Преди години Ерве Базен бе използвал за заглавие на свой роман една евангелска фраза. Същата оная фраза, с която Христос вдигнал парализирания от постелята: „Стани — и върви!“

Мисля, че нашето творчество, обърнато към всички тия хиляди хора, потиснати от травми, давящи се в противоречията си, загубили вяра в човешките си сили, примирени не да крачат, а да пълзят „ден за ден“ — нашият писателски дълг към всички тия души в колебание и безпътница, разтварящи книгите ни с плаха надежда да намерят отговор на своя въпрос, нашият дълг е да им внушим с цялата сила на своята обич:

„Стани — и върви!“

ДЖОН ЧИЙВЪР — САЩ

„В моята страна не съществува Съюз на писателите. Трябва да призная, че поради това нашите писатели се чувствуват много самотни. У нас би било невъзможно да се съберат 150 писатели под един покрив, за да обменят своя опит. Нашата духовна култура съвсем не е на равнището на търговията ни и на богатия опит на бизнесмените.

Мисълта за свикване на подобни съвещания по въпросите на развитието на културата и на едно съвещание, на което така критично се обсъждат най-важните въпроси на човечеството, като това на мира, е нещо, което би било немислимо при нашите условия. Затова ние се прекланяме пред инициативата на българските писатели за това голямо дело.“

АНДРЕ СТИЛ — ФРАНЦИЯ

„Човекът е нашата първа грижа за нас, писателите, независимо от нашите теории, мироглед или литературна практика. Затова именно, колкото и различни или дори противоположни да са нашите литературни тежнения, не са те, които трябва да установят една граница, една бариера между нас по отношение на задачите, с които се занимаваме тук.

За да стигнем до Хелзинки, трябваше да се направят големи, важни стъпки към разведрияването. Затова можем да се поздравим, но те не би трябвало ни най-малко да ни успокояват. А не е необходимо да проникнем много надълбоко в себе си, за да се убедим, че започва да ни обладава известно успокоение.

Не става дума тук да се идеализира този период, но тези измежду нас, които си спомнят подема, който последва след апела от Стокхолм, могат да го сравнят с този бавен ритъм, който ние сметнахме, че трябва да възприемем от известно време в защитата на мира. Дали това означава, че опасността е по-малка?

Веднага става ясно, че въпросът е лошо поставен. Как може да се говори за опасност в количествен смисъл, когато това, което може да унищожи нашата планета, съществува в многократно умножен размер. Става дума за една тотална, абсолютна заплаха.

Може да се осъществи напредък в посока на разведрияването, но докато не бъде заключена вратата за тази заплаха, нищо не би трябвало да ни успокоява, особено когато се появяват признаци за ново напрежение.“

ЧИНГИЗ АЙТМАТОВ — СССР

... Но има неща, които ние не можем да отложим за безсмъртния съд на историята, неща, които изискват разглеждане днес, при което непременно трябва да се даде оценка на същността на явленията. Именно сега, ако искаме да сме убедени, че през своя живот сме направили всичко, което е зависело от нас, защото става дума за борбата за мир. Образното слово на художника, борещ се за запазване на живота на земята, не може да бъде предоставено на бъдещето, то изисква незабавно действие. Такова е положението в наши дни, ако искаме да бъдем верни докрай на призиването и дълга на писателя. Ние пишем за хората, за нашите съвременници: пишем, за да можем с литературни средства да култивираме тези качества и черти на личността, които в най-голяма степен да съответствуват на целокупния опит на всички времена — основните човешки идеали. Да, това е било и ще бъде вечното предназначение на литературата. Аз разбирам, че такъв подход към съвременните задачи на литературата, която е усвоила отразяването на най-сложните движения на душата и интелекта в тяхната противоречивост, в тяхната много дълбока социална обусловеност, на пръв поглед може да ви се стори малко опростен, но въпреки това именно вечните и общочовешките идеали остават централен проблем на литературата и изкуството. Тъй като функциите на литературата могат многократно да се променят, но нейната първооснова „отразяването на човешката същност“ — остава. И ето защо може би днес е по-важно, откогато и да било, преди всичко способността на литературата да направи достойные чувства на другия човек, да научи всеки от нас да мисли за другия като за самия себе си, да ни накарат да разберем, че той, другият човек, по същия начин обича живота, страхува се от смъртта, страда, вълнува се, отстоява правото си на място под слънцето.“

ЕВГЕНИЙ ЕВТУШЕНКО — СССР

„Съществува принцип, който би могъл да обедини човечеството. Този принцип е самият човек. Няма по-благородно вероизповедание от човека, няма по-силно политическо убежище от човека, няма по-съвършена държава от човека. Всеки човек представлява една свръхдържава. Ние, писателите от целия свят, сме дипломатически представители на тази свръхдържава — човека. Аз не съм съгласен с това, че ние трябва да си говорим един на друг само комплименти за нашите общества — всички общества в една или друга степен са несъвършени, както е несъвършена самата психология на човека. Никой от нас не живее в рая,

а пък и ако той съществува на оня свят, то никой оттам още не се е върнал на земята и не ни е информирал за своите блестящи впечатления. Но дори като си казваме един на друг суровата истина, ние трябва да постъпваме като колеги-лекари, навели се над раненото тяло на човечеството, за да го спасим, трябва да бъдем тактични, за да не помогнем с нито една дума на тези, които нанесоха толкова рани на човечеството и ежедневно продължават да вършат това. Дори истина, казана със злорадство, вече не е истина.

Когато става дума за живо същество — за човечеството, — писателите не трябва да наподобяват манипулатори с чужди страдания, за да предизвикат ръкопляскания, които понякога произлизат от нечий доста мръсни ръце. Всеки от нас има свой определен професионален стил, но в отношенията помежду си ние трябва да се придържаме към един стил — стила на благородството. Ние не трябва да се поддаваме на воя на третокачествените койоти от вестникарските джунгли, които се опитват да насъскват един срещу друг писателите в света, като йелоустонски гризли срещу сибирски мечки. Дори през вестникарските джунгли ние, писателите от целия свят, трябва да откликнем на спасителния вик на малкия Маугли: „Ние имаме една кръв — ти и аз!“

ЛЮБОМИР ЛЕВЧЕВ — БЪЛГАРИЯ

„Епохата, която наричаме наша, възстанови една антична традиция — олимпийските срещи. Някога хората са захвърляли мечовете и щитовете, за да се срещнат на мирното поприще, за да покажат духовното и физическото съвършенство на човека, за да възстановят доверието към човека — доверието в непреходните морални и естетически стойности на битието. Странно и може би симптоматично е, че модерните олимпиади възстановиха само спортната, само физкултурната страна на олимпийската идея, като пренебрегнаха почти напълно нейната духовна страна, нейната същност като среща на хармонията в човешката личност, като опит да се възстанови хармонията между хората. Може би затова модерните олимпиади не предотвратиха нито една война, а последната световна война ги прекъсна. Хармонията на човешкия дух е невъзможна без мир — и навярно нейното име е Мир.

Като писател аз мисля, че духът на Хелзинки е тъкмо такъв опит да се възстанови живият контакт между народите, общението и хармонията между хората, хармонията във всяка човешка личност. Защото без увереност в утрешния ден, без увереност в мирните дни и мирния труд човекът губи своята историческа перспектива.“

РИТА БУМИ ПАПА — ГЪРЦИЯ

„Както правилно посочи на пресконференцията видният колега и председател на Съюза на българските писатели акад. Пантелей Зарев по повод подготовката на настоящата среща на писателите: „Мирът е първоначалната задача на епохата, задача на настоящето и бъдещето на хората. От запазването на мира са заинтересовани всички хора на нашата планета, всички народи.“ Особено чувствителна към тези проблеми е съвестта на писателя, защото мир значи запазване на човешкия живот, щастieto на децата, запазването на хилядолетната световна култура. Съвременният свят не е единен. Той е разделен не само географски на страни и континенти, но и политически, социално и идеологически. Обаче през мира светът е и трябва да бъде единен и неделим. Иска ми се да прибавя, че докато политиката разделя хората, дори по национален произход, мирът ги обединява, където и да се намират, на който и бог да вярват.“

„... Да се върнем на ролята на писателя. Различна ли е тя от ролята на другите човешки същества? Има ли нещо, което отличава писателя от другите? Някакво по-голямо развитие от това, което съществува между различните класи в капиталистическия свят? Може би светът трябва да се раздели между писателите и другите. Бих казал не. Иначе биха съществували мир, щастие, свобода и т. н. за писателите, различни от тези за всички човешки същества. И се питам, ако е така, дали ние, писателите, ще спечелим от една свобода, запазена само за нас. Питам се дали може да бъде така и дали така е било някога. И знам, че писателите винаги заплащат скъпо за своите истински или въображаеми привилегии. Да не би испанските фашисти да убиха Гарсия Лорка с по-различни оръжия и средства от тези, които употребиха срещу селяните на Галиция и работниците на Мадрид? Преди да хвърлят евреите в газовите камери, нацистите питаха ли кой измежду тях е писател и кой не. Генерал Пиночет отнесе ли се почитително към артистите и писателите, докато Пабло Неруда умираше, обзет от ужас, че избиват неговия народ? Да, скъпи приятели и майстори на словото, съществува писателският занаят, съществува, поне до днес, и ролята на твореца. Но и едното, и другото са част от човешкия живот. Всички имаме обща съдба и за тази обща съдба трябва да се безпокоим и като писатели, но преди всичко като хора.

Може би въведението ми бе твърде дълго, но ще завърша по-кратко. Събрани сме тук две години след тържественото подписване на споразуменията в Хелзинки и в навечерието на конференцията в Белград, която ще обсъжда приложението и валидността на тези споразумения. Е добре, като европейци, като граждани на света ние приветствувахме с радост споразуменията в Хелзинки и с голяма надежда си пожелахме те да отворят нова страница в отношенията между народите. Дали днес сме довольни от начина, по който те се прилагат? В по-голямата част не. Преди всичко защото те не премахнаха порока на известен брой хора да водят идеологическа война, да спекулират с пропагандата и анти-социалистическите провокации. Разбира се, съществуват много неразрешими проблеми и от едната, и от другата страна на границата между капиталистическите и социалистическите страни. Що се отнася до нас, капиталистическият свят все още не е престанал да ни смята за странни хора, които упражняват странни занаяти, но които служат, като пишат книги или рисуват картини, дори без да желаят това, за създаването на една по-рафинирана част на принадлежната стойност. Властта ни понася дотолкова, доколкото ние сме работници в голямата фабрика за убеждаване. Наистина ние не живеем щастливо в „най-щастливия“ свят.“

РОБЕР АНДРЕ — ФРАНЦИЯ

„Томас Ман определяше културата „като регулираща интеграция на тъмната страна на човека, която преди е била обречена на боговете“. В този смисъл бихме могли да кажем, че войната представлява изкушение да се поддадем на най-лошото у нас; това е едно връщане назад, което никога няма да бъде достатъчно разобличено не само по отношение на материалните щети, но и по отношение на моралното опустошение, което предизвиква у хората.

Войната представлява също така едно нарушаване на търпеливото културно усилие от страна на писателите в хода на историята. Така писателят се явява чрез своята проникателност като носител на неспокойната съвест на хората по време на война. Той е човекът, който разбира нещата и на когото преди всичко се опитват да попречат да каже истината. Силната ненавист на фашизма към културата е напълно обяснима. По свой начин писателите чрез средства, които

на пръв поглед изглеждат недостатъчно силни, могат да дадат своя принос за създаването в бъдеще на едно по-разумно човечество. Нали като защищаваме мира, се създават предпоставки за увеличаването на моралните ценности на бъдещото човечество.

Виктор Юго писа на Фердинанд дьо Льоसेпс преди заминаването му за Панама, като му препоръчваше: „Създайте за нас нещо велико, което да не бъде война.“ Това означаваше: необходимо е да се покаже, че войната не притежава никакви добродетели. Ето към какво трябва ние всички да се стремим чрез нашето творчество и това именно определя същината на нашата среща.“

* * *

Би могло да се цитират още много и много изказвания на участници в срещата, приветствия на писатели, които по една или друга причина са били възпрепятствувани да участвуват лично. Би трябвало да се цитират всички изказвания, за да се види как различията могат да бъдат преодолени в името на бъдещето на човечеството, в името на най-светлата му мечта — мир.

Трудно е веднага да се оцени значението на тази инициатива. Нейната истинска оценка ще даде историята и с времето значението ѝ ще нараства. А хуманният порив на участниците в срещата бе изразен категорично в заключителното слово на акад. Пантелей Зарев:

„За времето, което бяхме заедно в тази зала, ние остаряхме с три дни, загубихме доброволно малко от собствения си живот и, надявам се, спечелихме много живот. Ние не можем да решим всичко, но ние се намесихме, ние се намесихме в най-горещите проблеми на нашето време. Хилядите наши предшественици — от най-дълбока древност до наши дни — са ни извоювали това свято и отговорно право да говорим от името на цялото човечество и да творим за цялото човечество. И въпреки всички емоционални и смислови различия в нашите изказвания никой от нас не поздрави войната, защото ако бе сторил това, той нямаше да бъде наистина писател.“

„Тази зала ще запомни гласа на писателя като глас на прогреса и разума. Но нашите усилия ще постигнат своя истински смисъл, ако ние се постареем да превърнем целия свят в една зала, затворена само от своите естествени стени — Изток и Запад, Север и Юг. Защото само така човечеството може да бъде спасено.“

Литературна мисъл